

J. S. Bachin unohtumaton doorinen toccata ja fuuga

Urkurioppilas tulikokeessa

Elettiin vuotta 1981 ja olin seuraavana keväänä valmistumassa lääkäriksi. Nyt olin kuitenkin suorittamassa urkujensoiton kakkos-tutkintoa (nykyisin B-tutkinto). Sibelius-Akatemian lähettämänä tutkintolautakunnassa istui Suomen esittävän urkutaiteen guru, Tauno Äikää. Jännitti niin vietävästi. Aikoinaan ensi kertaa Turun tuomiokirkon kuoriuruilla soittaessaan Tauno Äikää oli kuuleman mukaan todennut, että näitä urkuja soittaessa tulee äitiä ikävä. Kaikki virheet tulevat armotta esiin. Vaikka urkututkintoni oli tähän saakka sujunut kohtuullisesti, tutkinnon päättävällä J. S. Bachin suurella urkuteoksella doorinen toccata ja fuuga d-molli otettiin miehestä mit-tää. Kokelaalta odotettiin musikaalisen tulkin-nan lisäksi suurten linjojen hallintaa. Onhan tätä toccataa ja fuugaa hyvällä syyllä kutsuttu kaksiosaiseksi urkusinfoniaksi.

Turun tuomiokirkon kuoriurut olivat valmiit Bachin teoksen esittämiseen. Juuri niin kuin olimme lukemattomia kertoja käyneet läpi opettajani, kirkon legendaarisen urkurin, nyt jo edesmenneen Erkki Alikosken kanssa.

Toccatassa pää- ja rintapillistön vuorottelevat sointikuviot ovat urkujen soittoa tyyppillisimmillään. Rintapillistön osuudet soitetaan suurelta osin ilman pedaalia, joka usein aloittaa oman teemansa rintapillistön jo lopettaessa omaansa. Voimakas pedaalin käyttö tekee tietä pääpillistölle liittyäkseen siihen polyfonisena kudoksena. Aina pedaalin teemat eivät kuitenkaan kunnioita heikompa rintapillistöä, vaan pedaali jyrää jylhän itsenäisenä myös pääpillistön ja rintapillistön vuoropuhelun aikana. Sormet liikkuvat vuorotellen ja vaihdellen ylemmällä ja alemmalla sormiolla. Jalkiota soittaessa käytetään jalkaterän kärkeä tai kantaa, nopeissa kuvioissa molempien jalkaterien kärki-kärki-yhdistelmää. Samalla jalat liikkuvat toistensa yli ja ali. Urkurin pitää hallita soitto kahdella tai useammalla sormioilla samaan aikaan jalkion kanssa. Minkään kappaleen soittamisesta en ole niin nauttinut niin paljon kuin juuri tästä toccatasta.

Miksi toccataa seuraava fuuga ei ole ollut yhtä nautittava kokemus? Fuuga on Bachin tyyliin mestarillisesti rakennettu polyfonia.

Pääpillistölle valitsin 8-jalkaiset Principal- ja Hohlflöte-äänikerrat, 4-jalkaisista Oktavan ja Flöten sekä 2-jalkaisista Waldflöte-äänikerran. Niiden päälle vielä Mixtur 5x -äänikerta luomaan loisteliasta sointia. Ykkössormio oli näin rekisteröity, kuten urkurit sanovat. Pääpillistön kontrastina toimii tässä teoksessa positiivi- tai oikeastaan rintapillistö, joka on heti sormioiden yläpuolella

paisutuskaapissa avattavien ovien takana. Ylemmällä sormiolla soittavan rintapillistön volyyymi on heikompi kuin pääpillistön, ja sitä voidaan vaimentaa sulkemalla portaattomasti paisutuskaapin ovia. Kaapin ovien säätelyä varten uruissa on oma pedaali jalkion yläpuolella. Rintapillistöön valitsin 8-jalkaisen Gedeckt-puuäänikerran, sekä 4-jalkaisen Koppelflöte- ja 2-jalkaisen

Principal-äänikerran. Principal-äänikerta tuo barokkityylin mukaisesti rintapillistön ääneen kirkkautta ja terävyyttä. Tässä teoksessa pedaalia käytetään pääpillistön kanssa yhdessä, ja siksi 16-jalkaiselle Subbass-pohjalle liitin vielä mukaan 8-jalkaiset Principal- ja Trompete-äänikerrat sekä koplasin jalkakytkimellä rintapillistön äänikerrat lisäämään pedaalin ääneen tukevuutta.

Ehkä fuuga on liian harmaa ja pitkä mahtavan toccatan jälkeen. Onneksi fuugan ja teoksen loppu sentään on jotain. Fuugan neljän viimeisen tahdin aikana oikean ja vasemman käden vuorottelevat soinnut nostavat tunnelman sille kuuluvaan arvoonsa. Lopun kruunaa D-duuriloppusointu, jonka voi antaa soida pitkään. Fermaatti sallii soittajan päättää, kuinka kauan sen annetaan soida. Turun tuomiokirkossa ei kuitenkaan kannata soittaa sitä liian pitkään, sillä sormien vihdoin noustua koskettimilta voi oikean artistin lailla jättää kädet ylös ja pysähtyä kuuntelemaan loppusoinnun vaimenemista tuomiokirkon lähes kuuden sekunnin jälkikäissa.

Urkujen soitto poikkeaa pianon tai viulun soitosta siinä, että ääni soi samanlaisena niin kauan kuin kosketin on painettuna alas. Ääni ei vaimene eikä muutu vibratoksi, vaikka kuinka sormia heiluttaisit. Toki on tärkeää, miten soitat kaikkine hidastuksineen ja taukojen korostuksineen. Mutta vaikka tekninen osaaminen on soiton sisäistämässä avainasemassa, se ei kuitenkaan riitä. Sen lisäksi vaaditaan tietysti vielä nuottien analyysia. Missä on tee-

ma, rinnakkaisteema ja missä variaatiot, modulaatiot ja kaikkien näiden liittymiskohdat. Kaikki tämä analyysi ja oma tekninen osaaminen yhdistetään urkujen rakenteelliseen luonteeseen, pillistöjen sijoitukseen, sormioiden rekisteröintiin ja kirkon kaikuominaisuuksiin.

Urkuteosten musiikillinen sisäistäminen poikkeaa muusta instrumentaalimusiikista siinä, että harjoittelu tapahtuu lähes aina kirkossa. Se on luonnollista, sillä suurin osa urkusävellyksistä on myös sävelletty kirkkoissa esitettäväksi. Vaikka alan oppilaitoksissa on omat urkunsävellykset, satojen suomalaisten urkurien soittoharjoittelu tapahtuu juuri kirkossa.

Opintiellä urkuriksi

Mahdollisuus harjoitella Suomen ainoassa katedraalissa, Turun tuomiokirkossa, vaikutti tavattomasti omaan urkujensoittooni. Ehkä tuomiokirkko oli myös syy, miksi päädyin urkuperille. Olin 15-vuotiaasta lähtien ollut tuomiokirkossa apulaisvahtimestarina. Kirkko oli tullut minulle tutuksi tornin huipusta lattiaan saakka. Vaihdettuani konservatorion piano-opinnot urkujensoittoon sain lattiataason tehtävistä ”ylennyksen” urkuperille.

Harjoittelu tapahtui käytännössä aina ilta-myöhällä, kun kirkko oli jo kiinni, eikä maestro Alikoskella ollut tarvetta jatkaa omaa harjoitteluaan. Sain käyttööni kirkon pohjoisoven ison rauta-avaimen, jolla pääsi vapaasti kirkkoon. Harjoittelu alkoi useimmiten iltakahdeksan aikoihin ja jatkui joskus puolille öin. Voi sitä tunnetta! Yksin Turun tuomiokirkon vuosisataisten holvien alla. Vain muutama himmeä lamppu paloi, kuu loisti keskilaivan kymmenien metrien korkeudessa olevista ikkunoista sisään. Musiikillinen kehittykseni tapahtui maailman parhaissa olosuhteissa. Käytössäni oli urkurakentamo Veikko Virtasen vuonna 1973 rakentama, mekaanisella koneistolla varustettu 22-äänikertainen unelmasoitin ja fantastinen akustiikka.

Kesti kuitenkin aikansa tottua vanhan tuomiokirkolle ominaisiin ääniin, kolahduksiin ja narahduksiin, joita harjoittelun lomassa hiljaisina hetkinä tuli kuulluksi. Maestro Alikoski kertoi mielellään seuraavaa tarinaa. Hänen

soittaessaan eräänä iltana tyhjässä kirkossa pimeästä, kuoriurkujen takaa, ilmestyi yhtäkkiä partasuinen mies pelästyttäen maestron pahanpäiväisesti. Kyseessä ei ollut kummitus vaan ruotsalaisturisti, joka oli vaimonsa kanssa jäänyt vahingossa kirkkoon ovien sulkemisen jälkeen. Aikansa soittoa ihailtuaan partasuinen pyysi maestroa päästämään heidät ulos. Vaan eihän se käynyt päinsä. ”Kirkko on nyt suljettu. On odotettava vahtimestaria”, totesi pelästyksestä suivaantunut maestro ja jatkoi harjoittelua. Mies jäi kiltisti istumaan vaimonsa kanssa kirkon penkkiin. Puolen tunnin kuluttua mies tuli takaisin ja pyysi, että voisiko maestro soittaa vahtimestarille ja pyytää tätä tulemaan avaamaan oven. ”Ei täällä ole puhelinta”, totesi maestro päättäväisesti ja jatkoi soittamistaan. Jonkin ajan kuluttua mies ja nainen tulivat toivottoman tuntuksina urkujen luo valittaen, että laiva lähtee pian takaisin Ruotsiin ja heidän pitäisi välttämättä päästä ulos kirkosta. Maestron sydämen syke oli jo tasaantunut ja hän heltyi päästämään pariskunnan ulos.

Vaikkotiko tämä tarina tai hiljaisina hetkinä kuuluneet kirkon äänet muusikkona kehittymiseeni? Niin kauan kuin urkuja soitin, en koskaan päässyt lähemmin tutustumaan mustapartaisiin miehiin enkä kirkon kummituksiin. Toccatan ja fuugan osasin kuitenkin teknisesti niin hyvin, että sitä ei olisi häirinnyt edes kuoro kirkon kummituksia.

Lopuksi

Kurssitutkinto oli viimein osaltani ohi. Kuuntelin ihailien seuraavaa tutkintoa suorittavaa

Kuva: Esko Keski-Oja

soittajaa, opiskelutoveriani Markku Hietaharjua (kuvassa oikealla). Mikä vakuuttava taito ja musiikillinen kypsyyt! Markku siirtyi jo seuraavana vuonna Sibelius-Akatemiaan ja on nykyisin Turun tuomiokirkon urkuri, maestro. Edellisessä urkututkinnossa – niin Markku aina muistaa sanoa – olin saanut paremman arvosanan kuin hän. Tällä kertaa Markku sai erinomaiset arvosanat, itse ylsin korkeimpaan kiitettävään. Mutta ei se jäänyt harmittamaan, minustahan oli tulossa lääkäri. ■

PENTTI HUOVINEN, dekaani
Turun yliopisto
Lääketieteellinen tiedekunta